

Az atomoktól a csillagokig

www.atomcsill.elte.hu

az előadássorozat 2012-2013. évi programtervezete

Helye: ELTE TTK (1117 Bp. Pázmány Péter sétány 1/a), Eötvös terem (0.83)
Időpont: csütörtök 17:00

I. félév

A 2012-13-as nyolcadik évad nyitó előadása egyben a 2005. december 1-én indult Atomcsill sorozat 100. előadása lesz.

1. 2012. szeptember 13.

Dávid Gyula (ELTE TTK, Atomfizikai Tanszék):

A tömeg eredete és a Higgs-mező

Groma István, az ELTE TTK Fizikai Intézet vezetője

Bevezetőt mond

Kivonat: A genfi CERN kutatóintézet legnagyobb gyorsítójára, a 27 km kerületű LHC gyűrűjére telepített két óriási részecskedetektort működtető kutatócsoportok 2012 júliusában jelentették be az évtizedek óta keresett Higgs-részecske felfedezését. Vajon miért olyan fontos a részecskefizika Standard Modelljének ez az utolsó -- végre már nem hiányzó -- alkotórésze, és miért játszik igen speciális szerepet a modellben? Hogyan tudták "megjósolni" a fizikusok egy ilyen részecske létezését és tulajdonságait? Miért mondjuk azt, hogy a Higgs-mező "ad tömeget" a többi részecskének? Egyáltalán: hogyan lehet a részecskéknek "tömeget adni"? És mi köze a Higgs-részecskének a Higgs-mezőhöz? No és honnan kapja a tömegét maga a Higgs-részecske? E kérdések között igyekszik rendet teremteni az előadás. Végül arról is szó lesz, mi köze ehhez a lehető leghamarabb Nobel-díjjal jutalmazandó felfedezéshez egy régi, az ötvenes években az ELTE-n született relativitáselméleti felismerésnek.

2. 2012. szeptember 20.

Lichtenberger János (ELTE TTK, Geofizikai és Űrtudományi Tanszék):

A szférák zenéjétől az űridőjárásig – avagy mi a kapcsolat az Antarktisz és a műholdak között?

Kivonat: Mindennapi életünk szerves részévé váltak a műholdak és a műholdak által nyújtott szolgáltatások, bár valószínűleg ennek kevesen vannak igazán tudatában. Mi az űridőjárás, milyen hatása van - van egyáltalán hatása? - a földi életre és a társadalomra. Milyen hatással van az űridőjárás a műholdakra? Mi a kapcsolat a földi és az űridőjárás között? Hogyan lehet az űridőjárási eseményeket észlelni, modellezni, előrejelezni? Lehet-e, van-e ebben szerepe magyaroknak? És a végén a címben feltett kérdésre is fény derül.

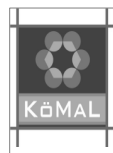
3. 2012. október 4.

Horváth Gábor (ELTE TTK, Biológiai Fizika Tanszék):

Miért csikos a zebra, és mi a haszna a tehének tarkafoltosságának?

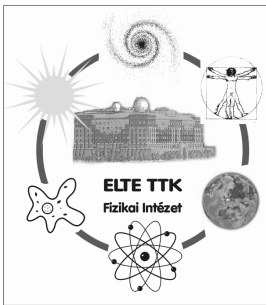
Kivonat: Számos elmélet született a zebrák csikosságának magyarázatára, de ezeket kísérletileg még nem ellenőrizték. Terepkísérletekben kimutattuk, hogy a vérszívással veszélyes betegségek kórokozói terjesztő böglyök részben a szőrzetről visszavert fény polarizációja alapján keresnek gazdaállatot, s vonzódnak a lineárisan poláros fényhez. Felfedeztük, hogy minél keskenyebbek a zebracsíkok, annál kevésbé vonzóak a böglyök számára. Kiderült az is, hogy a zebrák csíkjainak vastagsága pont abba a tartományba esik, ahol már alig vonzzák a böglyöket. A zebracsíkok egyik evolúciós előnye tehát, hogy távol tartják a vérszívó böglyöket. A zebrától ellesett csíkmintázat megfelelő alkalmazásával jelentősen csökkenthető az emberi környezet egyik egyre nagyobb problémája, a napelemtáblák és az aszfaltutak poláros fényszennyezése is.

Támogatónk:

Térmészét Viláca

Az atomoktól a csillagokig

www.atomcsill.elte.hu

4. 2012. október 18.

**Barnaföldi Gergely (MTA Wigner Fizikai Kutatóközpont, RMI):
Készítsünk fekete lyukat otthon!**

Kivonat: A Nagy Hadronütköztető (LHC, CERN) beindítását remegve figyelte a világsajtó. Feltételezhető volt ugyanis, hogy nagyon nagy energiájú atommag–atommag ütközésekben fekete lyukat keletkeznek, melyek aztán felfalják a Földet (velünk együtt)... Vajon megszelidíthető-e egy fekete lyuk? Tartható-e otthon? Előadásomban bemutatom, hogy hogyan születik, és miféle "állat" egy fekete lyuk. Megmutatom, miként látható a sötét égbolton, és természetesen készítünk néhányat az előadás végén.

Őszi szünet: 2012. október 29 – november 4.

5. 2012. november 8.

**Cserti József (ELTE TTK, Komplex Rendszerek Fizikája Tanszék):
Az optika – a kvantummechanika előszobája**

Kivonat: Azt gondolhatnánk, hogy a középiskolában tanult lencsetörvény és néhány egyszerű fizikai kísérlet alapján, esetleg egy fényképezőgép birtokában máris kimerítően ismerjük az optika tudományát – e rég lezárt területen már nincs mit kutatni, ezeket az ismereteket csak alkalmazni kell a gyakorlatban. Holott a helyzet épp ennek az ellenkezője! Az optika ma is gyorsan fejlődő, érdekes és elméletileg is új eredményeket hozó tudomány, amelynek új felismerései persze hamar utat találnak a gyakorlatba (elég csak a lézerre és a holográfiára, no meg a jedik fénykardjára utalni). Az elméleti optika, ezen belül is a fény hullámtermészetét kihasználó hullámoptika eredményei, fogalomalkotásai, matematikai módszerei emellett utat mutattak egy új, a mikrovilág jelenségeinek leírására szolgáló tudományág, a kvantummechanika kialakulásához is. Az elemi részek világában, ahol az emberi fantázia megtorpan, a makroszkópikus jelenségeken edződött józan ész pedig csődöt mond, még mindig segíthetnek a hullámoptika fogalmai, analógiái és matematikai módszerei. Már csak azt kell eldöntenünk: részecske vagyok, vagy hullám?

6. 2012. november 22.

**Barabási Albert-László (Harvard University, USA):
Behálózva – a hálózatok csodálatos világa**

Kivonat: Az emberi társadalomban is, a világban is minden mindennel összefügg, egy bonyolult, mindent átszövő hálónak a része. Az elmúlt években a hálózatelmélet néhány megdöbbentő felfedezéssel ajándékozott meg bennünket: kiderült, hogy a természetben és a társadalomban megjelenő hálók zöme sokkal inkább hasonlít egymáshoz, mind azt valaha is remélhettük volna, és viselkedésük leírható néhány egyszerű törvénnyel. Az előadás e törvényszerűségek megértésének módjáról beszél.

7. 2012. december 6.

**Horváth Ákos (ELTE TTK, Atomfizikai Tanszék):
Radioaktív lakótársunk, a radon**

Kivonat: A radioaktivitás az emberhez legközelebb leggyakrabban a radioaktív nemesgáz, a radon útján kerül. A radon a talajban lévő szemcsékben keletkezik, és hosszú út vezet az emberi tüdőben történő energialeadásig. Ezt a folyamatot tekintjük át, és megvizsgáljuk, milyen területeken van potenciálisan nagyobb esélye a radon felhalmozódásának, valamint hogy a természet milyen folyamatainak megismerésében tud segítséget nyújtani ez a radioaktív izotóp (felszín alatti vizek eredete, légköri mozgások, kőzetek plasztikus deformációja).

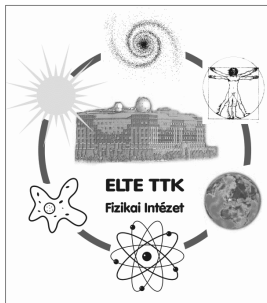
Téli szünet: 2012. december 24 – január 2.

Támogatóink:

Térmetzet Világa

Az atomoktól a csillagokig

www.atomcsill.elte.hu

II. félév

8. 2013. január 10.

Dávid Gyula (ELTE TTK, Atomfizikai Tanszék):
Hamuval fűteni – avagy a csillagok termodinamikája, 2. rész

Kivonat: A korábbi előadás (2012. január 19.) a csillagok keletkezésével kapcsolatos (látszólagos) termodinamikai paradoxonokat boncolgatta. De számos érdekes termodinamikai kérdés merül fel a csillagok működésével és halálával kapcsolatban is. Mi lehet az oka annak, hogy a Nap 6000 fokok felszíne fölött nem sokkal elhelyezkedő napkorona egymillió foknál is melegebb? Mi tartja fenn ezt a hőmérsékletkülönbséget? Miért nem robban fel egy pillanat alatt a csillagokban összegyűlt, sok billió hidrogénbombára elegendő anyag? Miféle "biztonsági szelep" adagolja az üzemanyagot olyan óvatos módon, hogy az sok milliárd évnyi világításra elég legyen? Milyen mechanizmus tartja ezalatt egyensúlyban a csillag anyagát? És mi történik, amikor a nukleáris üzemanyag kifogyása után ez az egyensúly felborul? Hogyan lesz a magfúzió hamujából, a héliumból az óriáscsillagban újra üzemanyag? Hányszor lehet megismételni ezt a varázslatot? Miféle nukleáris hűtőgépek működnek egy felrobbanni készülő szupernóva belsejében? Miért nem sikerült még a Földön megszelídíteni és szabályozni a csillagokban automatikusan működő energiatermelő folyamatokat?

9. 2013. január 24.

Honyek Gyula (ELTE, Radnóti Gimnázium):
Csalafintaságok a fizikában

Kivonat: A fizikatanulás-fizikatanítás során számos ismeret úgy rögzül bennünk, mintha azok minden esetben igazak lennének, mintha azokat mindig használhatnánk. Ennek következményeként számos jelenséget nem tudunk megmagyarázni. Például nem érthetjük meg a gördülési súrlódást a felületre merőleges nyomóerő és a felülettel párhuzamos súrlódási erő felírásával, vagy például nem érthetjük meg egy függőleges felületre érkező vízszintes fénysugár elkanyarodását a függőleges irányban változó törésmutató következtében, ha a geometriai optikában használatos fénysugarat használjuk. Az előadásban csokorba szedve néhány ilyen csalafintaságot "élvezhet" a közönség.

10. 2013. február 7.

Tichy Géza (ELTE TTK, Anyagfizikai Tanszék):
Nézel, mint a moziban – a polarizált fény

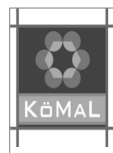
Kivonat: Az emberi szem nem képes érzékelni a fény polarizáltságát, de ez megfelelő szemüveggel láthatóvá válik. A polarizáció jelenségét nemcsak a fizikában, a technológiai folyamatokban, hanem a szórakoztatóiparban is használják. A 3D moziban polarizált fény segítségével hozzák létre a térbeliség illúzióját. Az előadás tárgyalja a polarizált fény fajtáit, a vele kapcsolatos jelenségeket, és megmutatja, hogyan működik a térbeli látást létrehozó szemüveg.

11. 2013. február 21.

Újfalussy Balázs (MTA Wigner Fizikai Kutatóközpont, SZFI):
Nagy teljesítményű szuperszámítógépek a tudomány szolgálatában

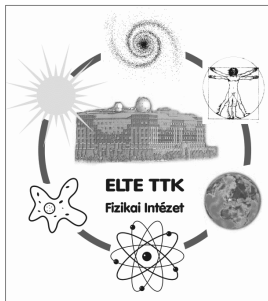
Kivonat: Az előadásban áttekintjük a szuperszámítógépek fejlődését, és a TOP500 lista jelenlegi élvonalait. A különböző architektúrákkal kapcsolatban megemlítjük programozásuk legfőbb nehézségeit, és rávilágítunk a képességi és a mennyiségi alkalmazások közötti fontos különbségekre. Ezután a szuperszámítógépek mai fő alkalmazási területeire koncentrálnak megvizsgáljuk, milyen mértékben képesek hozzájárulni az élő és élettelen természet megértéséhez, és bepillantunk a 224 162 magot tartalmazó, Jaguár névre hallgató szupercomputer mindennapjaiba.

Támogatóink:

Télmészlet Világ:

Az atomoktól a csillagokig

www.atomcsill.elte.hu

12. 2013. március 7.

Tél Tamás (ELTE TTK, Elméleti Fizikai Tanszék):
Vízáramlás és örvények az Egyenlítő két oldalán
– a Föld forgásának hatása kicsiben és nagyban

Kivonat: Gyakran olvassuk, hogy a Föld forgásából származó (ún. Coriolis-féle) erő következtében a fürdőkádból vagy egy edényből kiengedett víz örvénye a Föld északi félgömbjén az óramutató járásával ellentétes, a délin azzal egyező irányban forog. Mi több: Ecuadorban (az Egyenlítőről elnevezett dél-amerikai országban) valóságos szabadtéri attrakció lett az effektusból: a helyiek az Egyenlítő vonalától néhány méterrel északra vagy délre lépve egy pohárban vagy vödörben levő víz forgását mutogatják a jámbor és hiszékeny turistáknak. Előadásunkban elemi módon utánaszámolunk: valóban igaz-e ez az elterjedt hiedelem. Ezután bemutatjuk a Coriolis-féle eltérítő hatás érdekességeit, köztük azt a meglepő tulajdonságot, hogy fontossága nő a megfigyelt tartomány méretével. Végül megvizsgáljuk, milyen valódi, az időjárási és óceonológiai folyamatokat – és ezzel mindennapjainkat is – alapvetően befolyásoló jelenségekhez vezet a légköri és óceáni áramlásokra ható Coriolis-erő.

13. 2013. március 21.

Szidarovszky Tamás (ELTE TTK, Fizikai Kémiai Tanszék):
Egzotikus molekulafizika:
mi az a H_3^+ , és mi a szerepe a csillagközi kémiában?

Kivonat: Az univerzum változatos területeinek szélsőséges körülményei olyan kémiai vegyületek keletkezését és fennmaradását teszik lehetővé, melyekkel mi földi lakók nem, vagy csak speciális kísérletek révén találkozhatunk. Bár számunkra ezek a különleges vegyületek szokatlanok, a csillagközi térben vagy távoli bolygókon lezajló fizikai illetve kémiai folyamatokban meghatározóak lehetnek. Erre példa a H_3^+ molekula-ion, az asztrokémia egyik főszereplője. Az előadáson megismerkedünk ezzel az egzotikus vegyülettel, majd elutazunk más bolygókra, sőt a naprendszerünkön túlra is, hogy felfedezzük miért is olyan fontos a H_3^+ világluk alakulásában.

Tavaszi szünet: 2013. március 28 – április 2.

14. 2013. április 11.

Dankházi Zoltán (ELTE TTK, Anyagfizikai Tanszék):
Távcsővel a nanovilágba: SEM az ELTE-n

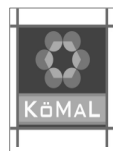
Kivonat: "Mi a manó az a nano" - erről már sok szó esett tavaly az Atomcsill-en. Ehhez kapcsolódóan most arról lesz szó, hogy milyen herkentyűkkel lehet megnézni ezeket a "manó"-kat, mekkora a legkisebb "látható" "manó", és hogy hol is van eldugva az a távcső a mikroszkópban. Az előadást az ELTE-n két évvel ezelőtt üzembe helyezett kétsugaras elektron-mikroszkóppal készített legszebb "manóképek" színesítik.

15. 2013. április 25.

Vigh Máté (ELTE TTK, Komplex Rendszerek Fizikája Tanszék):
Furfangos fejtörők fizikából

Kivonat: A fizikai feladatmegoldás a tárgy tanulásának fontos része, ezen keresztül lehet elmélyíteni a tanult törvényeket. Az iskolai órákon gyakran csak a kevés ötletet igénylő, behelyettesítéses példák megoldására van idő, amikből éppen az hiányzik, ami a fizika lényege: furfangos, újszerű gondolatok, trükkös megoldások. Ezen a rendhagyó "fizikaórán" olyan fizikai fejtörők kerülnek elő, amik tematikájukban nem mennek túl a középiskolás tananyagot, mégis legalább olyan érdekesek, mint a kutatás élvonalába tartozó problémák. Szeretettel várunk minden diákot, fizikatanárt és olyan érdeklődőt, aki szeretne csavaros feladványokon tőprengeni, és ráérezni egy-egy szép gondolatmenet izére.

Támogatóink:

Térmészét Világ:

